

VILNIUS UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Dovilė

TAMULAITIENĖ

Accentuation of Lithuanian Suffixal Hydronyms

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,

Philology H 004

VILNIUS 2020

This dissertation was written between 2009 and 2019 at Vilnius University.

Academic supervisor:

Prof. Habil. Dr. Bonifacas, Stundžia (Vilnius University, humanities, philology – H 004).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Daiva, Sinkevičiūtė (Vilnius University, humanities, philology – H 004).

Members:

Dr. Laimutis, Bilkis (Institute of the Lithuanian Language, humanities, philology – H 004);

Prof. Dr. Asta, Kazlauskienė (Vytautas Magnus University, humanities, philology – H 004);

Dr. Vilija, Ragaišienė (Institute of the Lithuanian Language, humanities, philology – H 004);

Doc. Dr. Vytautas, Rinkevičius (Vilnius University, humanities, philology – H 004).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 15:00 on 30 June 2020 in Room Donelaičio of the Faculty of Philology at Vilnius University.

Address: Universiteto g. 3, LT-01513, Vilnius, Lithuania

Tel. +370 5 268 7000; e-mail: infor@cr.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at the library of Vilnius University and The Institute of Lithuanian literature and folklore as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Dovilė
TAMULAITIENĖ

Lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimas

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
Filologija H 004

VILNIUS 2020

Disertacija rengta 2009–2019 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

akad. prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004)

Gynimo taryba:

Pirmininkas – **prof. dr. Daiva Sinkevičiūtė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004)

Nariai:

dr. Laimutis Bilkis (Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004)

prof. dr. Asta Kazlauskienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004)

dr. Vilija Ragaišienė (Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004)

doc. dr. Vytautas Rinkevičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004)

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2020 m. birželio mėn. 30 d. 15 val. Filologijos fakulteto K. Donelaičio auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 3, LT-01513, Vilnius, Lietuva. Tel. +370 5 268 7000; el. p.: infor@cr.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

SUMMARY

The research object and relevance of the topic. The dissertation analyzes the accentuation of Lithuanian suffixal hydronyms. It is the richest and most diverse layer of hydronyms in terms of accentuation.

The accentuation of hydronyms (and of onyms in general, especially toponyms and their individual groups) has received little attention in Lithuanian and foreign linguistics, and there is a lack of more detailed research on the accentuation of onyms. In Lithuania, only a few articles and a bachelor's thesis are devoted to the analysis of a certain part of onymic accentuation. The analysis of accentuation of appellatives is often supplemented by examples of proper words.

The work is relevant in that it not only describes the regularities of accentuation of Lithuanian suffixal hydronyms in detail, but also analyzes the reasons that led to their accentuation. The dissertation extensively examines the relics of hydronym accentuation. The accumulated database of hydronyms and their accentuation analysis can be useful for diachronic analysis of appellatives and further research in toponym accentuation.

Research sources. The main sources of hydronyms are the *Onomastics of Rivers and Lakes of the Lithuanian SSR* (1963) (LUEV) and the works of Aleksandras Vanagas – *Hydronyms of the Lithuanian SSR* (1970) (LHD) and *the Etymological Dictionary of Lithuanian Hydronyms* (1981) (LHEŽ). Currently, these are the only publications that record the names of most Lithuanian rivers, lakes and other bodies of waters. The research data were supplemented and revised using sources. First of all, *the Dictionary of Lithuanian Place Names* (2008–2018) (LVŽ I–III) should be mentioned. This dictionary provides hydronyms (especially stream names) and their variants not listed in the main sources and a new look at the origin of some hydronyms. It is also important as a source of other onyms. But the dictionary is incomplete, includes a small part of the onomastics (letters A to G), and does not specify onymological

accentuation paradigms of onyms. The analysis of hydronyms was also based on the data provided in the *Dictionary of Place Names* (VŽ⁶), *Lithuanian Geoinformation Database of Lithuanian Place Names* (LVvGDB), *List of Lithuanian Place Names* (LVS) compiled by the State Lithuanian Language Commission, as well as works of K. Būga, P. Skardžius, B. Savukynas and other linguists. Sources stored in the Onomastics Funds of the Lithuanian Language Institute were also used: files of place names recorded from spoken Lithuanian of various periods (VK), which included data from the Lithuanian Land Register Questionnaires (1935–1937) (ŽV) and the file of the Commission of Surnames and Place Names (PKK).

Aim and objectives. The aim of the dissertation is extensively to describe and highlight the regularities of accentuation of suffixal hydronyms and their determining factors. To achieve the aim, the following objectives are set: a) to perform accentual and derivational classification of suffixal hydronyms; b) to compare the accentuation of hydronyms with the accentuation regularities of suffixal appellatives and other onymes; c) to conduct a detailed analysis of possible cases of relic accentuation; d) to investigate the relation of hydronym accentuation with the accentuation properties of the stems of base words; e) to discuss the areal distribution of hydronym accentuation; f) to evaluate the influence of other factors (semantics, analogy, etc.) on the accentuation of hydronyms.

Methodology. The descriptive analytical method is employed in this work. Accentual classification and analysis of hydronyms is based on the principles of morphological accentology. The derivational classification of hydronyms is based on their structural analysis. Comparative and geolinguistic (areal) methods are also used in the study.

Statements presented for defence.

1. The most common suffixal accentuation (1st and 2nd a. p.) is most characteristic of hydronyms containing suffixes at least some of which were strong in the old Lithuanian language, and traditional

mobile accentuation (3^a, 3^b a. p.) is usually applied to hydronyms whose suffixes were weak in the previous accentuation system.

2. The hydronyms of root (1st a. p.) and traditional mobile (3^a, 3^b a. p.) accentuation usually reflect relic accentuation.

3. The majority of suffixal hydronyms containing variants of root accentuation and mobile/root accentuation are more common in western and northern Lithuania. Hydronyms of traditional mobile accentuation are typical of the eastern and southern Lithuanian area.

4. The rare hydronyms of neo-mobile accentuation (3 a. p.) are related to Saussure's law, which also promoted various analogical processes that transformed the accentuation system of derivatives.

Structure of the doctoral dissertation. The dissertation consists of the introduction (it presents the object and relevance of the research, aim and objectives, research sources, methods, statements presented for defence, structure and approval of the work), 6 chapters, conclusions, and appendices. A CD with a database of hydronyms is attached to the dissertation.

The introduction provides an overview of **onymic accentuation studies**.

The author of this doctoral dissertation studied the accentuation of Lithuanian suffixal hydronyms (names of rivers and lakes) in her Master's thesis (Kriugiškytė 2009), which can be considered as an exploratory research. Its results and assumptions are analyzed in more detail in the doctoral dissertation with the aim to supplement the analysis qualitatively and quantitatively.

The works of other researchers are scarce. The articles of B. Stundžia, M. Razmukaitė, L. Bilkis, K. Garšva, A. Pakerys, and others, which investigate the accentuation of some onymes and discuss individual accentuation problems, are briefly discussed. Examples of onymes are included in the works on appellative accentuation.

The second part is devoted to **the research methodology and the selection and classification of the research data**.

Research methodology. This part of the chapter discusses the factors important for the accentuation of hydronyms (regularities of

accentuation of suffixal appellatives, aspects of areal and ancient accentuation of appellatives and hydronyms, etc.) and the research methods.

Accentual classification and analysis of hydronyms is based on the principles of morphological accentology, which dominate in the contemporary works of accentology of Lithuanian and foreign linguists (A. Girdenis, B. Stundžia, A. Pakerys, D. Mikulėnienė, V. Rinkevičius, etc.). Following this conception, the accentuation of a word depends on the morphological structure of the word, whereas the place of stress is dependent on the accentuation properties of the morphemes that make up the word. In the modern Lithuanian language, the accentuation of suffixal derivatives usually depends on the accentuation properties of the suffixes. Domination is understood as the property of derivative morphemes (suffixes in particular in the doctoral dissertation) to determine the accentuation of a derivative regardless of the accentual properties of the base stem.

The formation of the current system of accentuation of derivative words in the Lithuanian language, in which accentuation usually depends on the accentual properties of affixes, was decisively influenced by Saussure's law, i. e. its direct and indirect consequences. In the previous system of accentuation, the features of which have been retained by hydronyms, the accentuation of suffixal derivatives depended on the accent value of the suffix and the accent paradigm of the base word (based on the research of V. Dybo and V. Rinkevičius). Hence, the doctoral dissertation examines the relationship between the accentuation of hydronyms and the accentual properties of the stems of base words, especially in the case of exceptional accentuation. The base word is the appellative(s) or onym, with which the hydronym had a motivational connection at the time of the naming and its appearance.

Since hydronyms are closely related to a particular area, specific dialect and subdialect, various aspects of the dialectal accentuation of appellatives are relevant to the study of their accentuation. The main accentuation regularities of suffixal nouns do not differ in terms of

dialects. In dialects contain a lot of accentuation variation and features of ancient accentuation, though there are exceptional cases of accentuation. Furthermore, there are as tendencies to unify the accentuation of individual suffixal derivatives. The specific features of accentuation within individual dialects are also important for the accentuation of derivatives.

Selection and classification of the research data. Suffixal hydronyms were collected from several sources for the research. As has already been mentioned, the main ones are Vanagas' works and LUEV.

In Lithuanian, the accentuation regularities of derivatives depend to a large extent on the formant with which they are formed (viewed both synchronically and diachronically); therefore, hydronyms are divided according to their suffixes.

The specific suffix that was used to form the hydronym was determined on the basis of Vanagas' work *The Hydronyms of the Lithuanian SSR* (LHD), which provides a detailed structural-grammatical classification of hydronyms. In individual cases, the author of the doctoral dissertation refers to other literature sources, and presents her opinion when identifying the suffix of a hydronym.

The study includes hydronyms that Vanagas (and / or other authors) attribute to primary hydronyms rather than derivatives. These are hydronyms that are derived from suffixal appellatives or onyms without any changes, i. e. arising from onimization or transonymization, such as: *Vendryškštis* river Vvr < *vendr-ýkšt-is*, *Dirvonaĩ* lake Ukm < *dirv-ón-as*, *Kliokýnė* river KzR < *kliok-ýn-ė*, *Degimas* lake Jnšk < *deg-ìm-as*, *Adomáitis* lake Mlt < *Adom-áit-is* avd. (Vanagas LHD, 30, 34, 39, 42, 47).

When grouping hydronyms, it was examined whether their specific suffixes can be considered as variants resp. allomorphs. For example, the suffixal hydronyms with *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys* are discussed together, because the suffix *-el-ė* is considered a variant of the suffix *-el-is* in the standard language, whereas *-el-iai* is

the plural form of this suffix, *-el-ès* suffix is the plural form of *-el-è*, and *-el-ys* is an allomorph of the suffix *-el-is* from the point of view of accentuation. There are also considerable difficulties in comparing suffixes, for example, the suffix *-ik-è* is considered a variant of the suffix *-ik-is* in the standard language, but it can also be a variant of the suffix *-ik-as*; synchronously the suffix *-èl-is*, *-è* of the names of the characters and the diminutive suffix *-èl-is*, *-è* are considered to be different, coinciding only in their form (cf. Urbutis 2009, 252–255). Such differences and similarities are revealed in the analysis of hydronyms.

The dissertation is limited to the analysis of hydronyms with vowel suffixes. Besides, due to insufficient data for the accentuation study, individual groups of hydronyms consisting of a small number (usually 10 or less) or individual hydronyms were not explored.

LUEV is considered as the main source, on which the doctoral dissertation relies for the accentuation of hydronyms and their accentual paradigms.

The dissertation analyzes 44 groups of suffixal hydronyms in greater detail. According to the predominant type of accentuation, they are divided into 4 groups, and their discussion is presented in 4 correspondent parts: 1) hydronyms of the suffixal accentuation – the first and second accentual paradigms; 2) hydronyms of the mobile accentuation – traditional and neo-mobile; 3) hydronyms of double accentuation – suffix and root, and mobile and root; 4) hydronyms of various accentuation patterns.

Hydronyms of the suffixal accentuation. Suffixal accentuation is characteristic of a large proportion of the data, namely 22 out of 44 groups of hydronyms studied in this work. In them, half or more hydronyms have a stressed suffix.

According to the prevailing accentuation paradigm of suffixal hydronyms, groups of hydronyms are divided into two subgroups: 1) hydronyms of the first accentuation paradigm; 2) hydronyms of the second accentuation paradigm. 1 a. p. bears the stress on the suffix, which includes a greater part of hydronyms with the

following suffixes: 1) *-ait-is*, *-ait-ě*, *-aič-iai*, *-ait-ěs*; 2) *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*; 3) *-yt-ě*, *-yt-is*, *-yt-ěs*; 4) *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-ě*; 5) *-ěn-as*, *-ěn-a*; 6) *-ing-is*, *-ing-ě*. The majority of hydronyms are suffix-accentuated and belong to 2 a. p. These include groups of hydronyms with the suffixes: 1) *-el-is*, *-el-ě*, *-el-iai*, *-el-ěs*, (*-el-ys*); 2) *-ěl-is*, *-ěl-ě*, *-ěl-iai*, *-ěl-ěs*; 3) *-(i)uk-as*, *-(i)uk-ě*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ěs*; 4) *-yn-ě*; 5) *-al-is*, *-al-ě*, *-al-ěs*; 6) *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ě*, *-uč-iai*, (*-ut-ys*); 7) *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ě*, (*-ul-ys*); 8) *-en-is*, *-en-ě*, (*-en-ys*), *-en-iai*; 9) *-ik-ě*, *-ik-is*, *-ik-ěs*, (*-ik-ys*); 10) *-im-as*, (*-ym-as*), *-im-ai*, (*-ym-ai*); 11) *-(i)on-as*, *-on-ě*, *-on-ai*, *-on-ěs*; 12) *-(i)ok-as*, *-ok-ai*, *-ok-ě*; 13) *-už-is*, *-už-ě*, (*-už-ys*); 14) *-eik-is*, *-eik-ě*; 15) *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*; 16) *-(i)uot-is*, *-uot-ě*.

Out of 2258 accentuated hydronyms, a total of 2121 (~94%) hydronyms are recorded as having suffixal accentuation (1 and 2 a. p.) in the discussed groups of hydronyms. The hydronyms of the root (1 a. p.) and mobile (3^a, 3^b a. p.) accentuation are scarce. Moreover, only a few hydronyms are of neo-mobile accentuation.

Scarce hydronyms with the suffixes *-ot-is*, *-(i)ot-ě*, *-uol-is*, *-uol-ě*, *-(i)ot-as*, *-ot-a*, *-on-is*, *-on-ě*, *-ar-ě*, *-ari-s*, *-ov-ě*, *-(i)ovas*, *-ant-ě*, *-ant-is*, *-ūn-ě*, *-ūn-as*, *-uot-as*, *-uot-a* etc. usually have the suffixal stress. Due to the limited number of these hydronyms, they were not analyzed in greater detail, attention being focused only a few cases of exceptional accentuation.

Hydronyms with mobile accentuation. Mobile accentuation is characteristic of the smaller part, i. e. 12 of the studied 44 groups of hydronyms. According to the predominant pattern of accentuation of hydronyms, a distinction is made between traditional mobile (the stress alternates between the final and the initial syllable) and neo-mobile (the stress alternates between the final and the penultimate syllable) accentuation, which are discussed in separate subsections of this part.

Traditional mobile (3^a ar 3^b a. p.) accentuation is characteristic of hydronyms with the following suffixes: 1) *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai*; 2) *-en-a*, *-en-as*; 3) *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*; 4) *-(m)uo*, *-(m)en-as*,

-(m)en-a, -men-ys, -men-ai; 5) *-av-as, -av-è*; 6) *-es-a, -es-as, -es-ai*; 7) *-aj-a, -aj-ai, -aj-as*; 8) *-et-a, -et-as, -et-ai*; 9) *-al-as, -al-a*; 10) *-ant-as, -ant-a*; 11) *-il-as, -il-a*. A total of 207 (~70%) hydronyms with mobile accentuation were recorded out of 296 accentuated hydronyms in these groups.

Neo-mobile accentuation (3 a. p.) dominates in only one group of hydronyms, that with the suffixes *-(i)uon-a, -uon-as, -uon-ai*. Of the 38 hydronyms in this group, 23 belong to the 3rd accentuation paradigm.

Hydronyms of double accentuation. In the four groups of hydronyms, double accentuation can be distinguished as predominant.

Most hydronyms with the suffixes *-(t)in-is, -(t)in-è, -in-ys, -(t)in-iai, -(t)in-ès* are suffix-accented, and with the suffixes *-išk-is, -išk-è, -išk-iai, -išk-ès* have the root (base stem) accentuation. The remaining hydronyms are of root (a relatively small proportion of hydronyms have a mobile accentuation) and suffixal accentuation respectively. Due to this distribution and the double accentuation of the appellatives with the suffixes *-in-is, -è, -išk-is, -è*, it is maintained that the hydronyms containing the discussed suffixes are characterised by double – suffixal (2 a. p.) and root (base stem) (1 a. p.) accentuation.

Almost all hydronyms with suffixes *-(i)uv-a, -uv-os* are either of mobile (3^a, 3^b a. p.) or root (1 a. p.) accentuation. Some of them have both variants of accentuation. Thus, although there are more cases of mobile accentuation, we can speak of the double accentuation characteristic of this group of hydronyms. Most hydronyms with the suffix *-av-a* also have mobile or root accentuation.

Hydronyms of various accentuation patterns. Hydronyms with the suffixes *-ij-a, -ij-os* and *-yč-ia* are characterized by multiple accentuation patterns, none of them being dominant.

In the scarce groups of hydronyms with the suffixes *-ain-is, -ain-è, -ain-ys, -èt-as, -èt-a, -(i)uv-is, -(i)uv-è, -uv-ys, -èj-a, -èj-as*, it is impossible to distinguish a clearly dominant pattern of accentuation.

CONCLUSIONS

1. Of the 3712 cases of hydronyms analyzed in the doctoral dissertation, 2707 (2753) hydronyms with suffixal accentuation (1 ir 2 a. p.), 484 (563) hydronyms with root (1 a. p.) accentuation, 326 (376) hydronyms of traditional mobile (3^a, 3^b a. p.) accentuation, as well as 48 (55) hydronyms with neo-mobile (3 and 4 a. p.) accentuation have been recorded (the data provided in the brackets includes hydronyms with accentuation variants).

2. Most of the studied groups of hydronyms are characterized by suffixal accentuation.

2.1. The suffixes of hydronyms, as well as those of appellatives *-ait-is*, *-ait-è*, *-aič-iai*, *-ait-ès*; *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*; *-yt-è*, *-yt-is*, *-yt-ès*; *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-è*; *-èn-as*, *-èn-a*; *-ing-is*, *-ing-è*; *-el-is*, *-el-è*, *-el-iai*, *-el-ès*; *-èl-is*, *-èl-è*, *-èl-iai*, *-èl-ès*; *-(i)uk-as*, *-(i)uk-è*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ès*; *-al-is*, *-al-è*, *-al-ès*; *-yn-è*; *-(i)ut-is*, *-(i)ut-è*, *-uč-iai*; *-(i)ul-is*, *-(i)ul-è*; *-en-is*, *-en-è*, *-en-iai*; *-ik-è*, *-ik-is*, *-ik-ès*; *-im-as*, *-im-ai*; *-(i)on-as*, *-on-è*, *-on-a*, *-on-ai*, *-on-ès*; *-(i)ok-as*, *-ok-ai*, *-ok-è*; *-už-is*, *-už-è*; *-eik-is*, *-eik-è*; *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*; *-(i)uot-is*, *-uot-è* are considered as dominant. The hydronyms associated with words of different accentuation have suffixal stress.

2.2. In the previous Lithuanian accentuation system, at least some of the above-mentioned suffixes functioned as strong (usually non-dominant) and some of their derivatives, and thus hydronyms, could have had the suffixal stress from ancient times.

2.3. The hydronyms with root and mobile accentuation containing the suffixes *-el-is*, *-el-è*, *-el-iai*, *-el-ès*, *-elys*, *-èl-is*, *-èl-è*, *-èl-iai*, *-èl-ès*, *-(i)uk-as*, *-ik-è*, *-ik-is*, *-ik-ès*, *-ik-ys*, *-al-is*, *-al-è*, *-al-ès*, *-(i)ul-is*, *-(i)ul-è*, *-ul-ys*, *-už-is*, *-už-è*, *-už-ys* are usually distinguished by their motivation and non-diminutive function of the suffix. The analysis of the hydronyms having the aforesaid suffixes allows us to assume that in the old Lithuanian language the accentuation of derivatives of these suffixes depended on their semantics: denominal (perhaps only diminutive) derivatives were accentuated according to

the suffixal/root accentuation pattern, whereas deverbal (possibly a part of denominals also) derivatives were accentuated according to the mobile/root accentuation pattern.

3. Mobile accentuation is characteristic of a smaller group of hydronyms.

3.1. The prevailing traditional mobile accentuation of hydronyms with the suffixes *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai* is comparable to the accentuation characteristic of adjectives with the suffixes *-in-as*, *-a* and animal names with the suffixes *-in-as* in the standard language. It is almost impossible to determine which hydronyms have retained the ancient accentuation pattern.

3.2. Traditional mobile accentuation, especially characteristic of the scarce hydronyms with the suffixes *int-a*, *-int-as*, *-int-ai*, *-en-a*, *-en-as*, *-av-as*, *-av-ė*, *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*, *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*, *-ant-as*, *-ant-a*, is inherited from the ancient times and is primarily related to the mobile stress of the base words, yet it can also be analogous (generalized).

3.3. Most of the hydronyms with the discussed suffixes are in the eastern part of Lithuania, in the areas of the Eastern Aukštaitija, namely Utena, Vilnius, Kupiškis and Širvintos dialects. This area is also characterized by the mobile accentuation of hydronyms of other (usually non-productive) suffixes. Lithuanians and Selians (north-eastern part) lived in the area.

3.4. The mobile accentuation of rare hydronyms with the suffixes *-al-as*, *-al-a*, *-il-as*, *-il-a* is comparable to the appellatives with the correspondent suffixes. At least a part of them have a mobile stress of ancient times.

3.5. Neo-mobile (3 a. p.) accentuation, reflecting the transitional state of the derivative accentuation system after the implementation of Saussure's law, is well preserved in the the few hydronyms with the suffix *-uon-a*, which is not used in the formation of appellatives, and individual hydronyms with other suffixes.

3.6. In groups of hydronyms dominated by mobile accentuation (traditional and new), hydronyms with root accentuation are scarce.

4. In several groups of hydronyms, double accentuation can be distinguished as predominant.

4.1. Hydronyms, like appellatives, with the suffixes *-(t)in-is*, *-(t)in-ě*, *-(t)in-ěs*, *-(t)in-iai*, characterized by accentuation of two types – suffixal (2 a. p.) and root (base stem) (1 a. p.), is largely related to the accentuation of base words. However, the accentuation of derivatives with the discussed suffixes is influenced by the tendencies to generalize suffixal accentuation and analogous processes.

4.2. The mobile accentuation of the hydronyms with the suffixes *-in-ỹs*, *-in-ě* is comparable to the mobile accentuation characteristic of deverbal derivatives and some names of nomina attributiva. However, the ancient nature of such accentuation of hydronyms and the links with the accentuation of base words is debatable.

4.3. The stem accentuation (1 a. p.) that is characteristic of most hydronyms with the suffixes *-išk-is*, *-išk-ě*, *-išk-iai*, *-išk-ěs* was mostly determined by the accentuation on base words, usually personal names, in the 1st or 2nd accentuation paradigm. The suffixal accentuation of the hydronyms with the discussed suffixes is related to the accentuation of the base words or the analogy of the suffixal appellatives.

4.4. The double – root and mobile – accentuation characteristic of the hydronyms with the suffixes *-(i)uv-a*, *-uv-os*, *-(i)av-a* can be ancient and related to the accentual value of the stems of the base words, or analogous or generalized. However, it is often not possible to determine the relict cases of accentuation, usually due to the old origin of hydronyms.

5. In some groups of hydronyms it is not possible to single out one clearly predominant pattern of accentuation.

5.1. Due to the extremely varied accentuation of the suffixes *-ij-a*, *-ij-os*, *-y-čia*, even in the same area, as well as the unclear accentual development of these suffixes, it is very difficult to determine the specific causes of the accentuation of these hydronyms.

5.2. The accentuation of hydronyms with the suffixes *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys* (2 ar 1 a. p.) was influenced by the accentuation of appellatives formed with these suffixes in modern dialects. The root accentuation of hydronyms (1 a. p.) is related to the accentuation of the base words or is considered as an analogous, dialectal phenomenon.

5.3. The mobile and root accentuation of some hydronyms with the suffixes *-(i)uv-is*, *-(i)uv-ė*, *-uv-ys* can be associated with the accentuation of base words, yet in many cases the reasons for the accentuation of hydronyms of these suffixes are not very clear.

5.4. The diversity of the accentuation of the hydronyms with the old non-dominant suffixes *ét-as*, *-ét-a*, *-ėj-a*, *-ėj-as* has largely been determined by direct and indirect consequences of Saussure's law.

6. Hydronyms with root accentuation (except the hydronyms with the suffixes *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-ės*, *-(t)in-iai*, *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės*) are more common in western and northern Lithuania, especially in the dialects of Žemaitija and Panevėžys, approximately in the area where the Curonians and Semigallians lived. On the one hand, the ancient root accentuation of hydronyms is well preserved there; on the other hand, the accentuation of the initial syllable can be analogous or generalized.

7. The root and mobile accentuation of a large number of hydronyms can be related to the accentuation of the base words and should be considered as relict. However, it is often difficult to justify the ancient nature of accentuation, especially the mobile one, usually due to the opaque connection of hydronyms with specific words (especially archaic hydronyms), as well as the unclear primary accentual value of the stems or suffixes of the base words.

8. The accentual status of most suffixes in the previous accentuation system can be reconstructed on the basis of the analysis of the accentuation of hydronyms (suffixal appellatives and other onyms), as well as the studies on accentual development of suffixes performed by other researchers. However, not all cases of the data on the accentuation of hydronyms and appellatives are sufficient. To

substantiate assumptions about the accentual value of some suffixes, such as diminutives, individual substantial studies of the accentuation of suffixal appellatives are required. The issue of the accentual development of such suffixes as *-yn-as*, *-ij-a*, *-yč-ia* is problematic.

Further research perspectives. In this study, the accentuation patterns of a large number of suffixal hydronyms were identified, and the main reasons determining their accentuation were highlighted. The analysis of the accentuation of hydronyms also revealed possible prospects for further research.

It is worth delving into the areal distribution of the accentuation of hydronyms as observed in this work. A more detailed analysis of the accentuation of hydronyms in certain areas would allow to more precisely identify the cases of relict, or even substratum, accentuation of hydronyms, the development of the accentuation of derivatives in dialects, and various diachronic aspects of the accentuation of appellatives (initial and suffixal), etc.

It would also be possible to perform a more detailed examination of the accentuation of only a part of hydronym groups or individual hydronyms, which would allow to focus more on specific problems of their accentuation and to expand the scope of research.

Due to the limited scope of the dissertation and the insufficient data on the accentuation of the hydronyms and/or appellatives, it was not possible to develop assumptions about the old accentual value of some suffixes. Thus, the accentual development of appellative suffixes could be investigated, including the results of hydronym accentuation analysis.

The accumulated database of hydronyms can be useful to other researchers and variously employed by them in the studies of toponyms and appellatives.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE THEME OF THE DOCTORAL DISSERTATION

1. Крюгишките-Тамулайтене Довиле 2014, Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов, *IWoBA VIII Реферати VIII међународног скупа о балто словенској акцентологији* (Нови Сад 2012), Славистички зборник Нова серија, књига I, Нови Сад, 367–376.

2. Tamulaitienė Dovilė 2014, Dėl lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimo variantų [On the Accentuation of Lithuanian Suffixal Hydronyms], *Baltistica* 49(2), 279–300.

LIST OF PRESENTATIONS IN SCIENTIFIC CONFERENCES

1. International scientific conference “International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA VIII)” (Novi Sad, Serbia, 6–8 July 2012), presentation *Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов*.

2. International scientific conference “Regional Onomastics: What do we Find out from Onomastics?” (Kaunas, 10–11 November 2012) presentation *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)inės, -(t)iniai kirčiavimas* [Accentuation of Lithuanian Hydronyms with the Suffixes *-(t)inis, -(t)inė, -(t)inės, -(t)iniai*]

3. International scientific conference “49. Conference of Arturas Ozolas’ Days” (Riga, Latvia, 15 March 2013), presentation *Keletas pasvarstymų dėl lietuvių priesaginių vardžodžių kirčiavimo sistemos susiformavimo* [Some Considerations on the Formation of the Accentuation System of Lithuanian Suffixal Nouns].

4. International scientific conference “International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA IX)” (Juraj Dobrila University in Pula, Croatia, 19–21 September 2013), presentation *К вопросу об*

акцентуации литовских гидронимов с так называемыми диминутивными суффиксами.

5. International interdisciplinary scientific conference “Region: History, Culture, Language” (Šiauliai, 20–21 March 2014), presentation *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)iniai, -(t)inės kirčiavimas šiaurės Lietuvoje* [Accentuation of Lithuanian Hydronyms with the Suffixes *-(t)inis, -(t)inė, -(t)iniai, -(t)inės* in Northern Lithuania].

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR OF THE DOCTORAL DISSERTATION

Dovilė Tamulaitienė (b. 1984) studied Lithuanian philology at Vilnius University in 2003–2007 and acquired the Bachelor's degree in philology. In 2009, she graduated from the same university with the Master's degree (*Cum laude*) in Lithuanian linguistics. In 2009, she started doctoral studies in the field of philology at Vilnius University.

The doctoral student worked as an assistant lecturer at Vilnius University and as a junior researcher at the Baltic Language and Onomastics Research Centre of the Lithuanian Language Institute. She contributed to the development of the *Geoinformation Database of Lithuanian Place Names*.

LIETUVIŲ PRIESAGINIŲ HIDRONIMŲ KIRČIAVIMAS

SANTRAUKA

Tyrimo objektas ir temos aktualumas. Disertacijoje analizuojamas lietuvių priešaginių hidronimų – upių, upelių, ežerų ir jų dalių vardų – kirčiavimas. Tai gausiausias ir įvairiausias kirčiavimo požiūriu hidronimų sluoksnis.

Hidronimų (ir apskritai onimų, ypač toponimų, atskirų jų grupių) kirčiavimas Lietuvos ir užsienio lingvistikoje yra sulaukęs mažai dėmesio, išsamesnių onimų kirčiavimo tyrimų trūksta. Lietuvoje tam tikros dalies onimų kirčiavimo nagrinėjimui skirtas vos vienas kitas straipsnis, baigiamasis bakalauro darbas. Tikrinių žodžių pavyzdžiais neretai papildoma apeliatyvų kirčiavimo analizė.

Darbas aktualus tuo, kad jame ne tik išsamiai aprašomi lietuvių priešaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumai, bet ir analizuojamos jų kirčiavimą lėmusios priežastys. Disertacijoje nemažai dėmesio skiriama hidronimų kirčiavimo relikto nagrinėjimui. Sukaupta hidronimų duomenų bazė ir jų kirčiavimo analizė gali būti naudinga diachroniniams apeliatyvų bei tolesniems toponimų kirčiavimo tyrimams.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindiniai hidronimų šaltiniai yra *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas* (1963) (LUEV) ir Aleksandro Vanago veikalai – *Lietuvos TSR hidronimų daryba* (1970) (LHD) ir *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas* (1981) (LHEŽ). Šiuo metu jie yra vieninteliai leidiniai, kuriuose užfiksuota dauguma lietuvių upių, ežerų ir kitų vandenų vardų. Tyrimo medžiaga pildyta, tikslinta remiantis kitais šaltiniais. Visų pirma minėtinas *Lietuvos vietovardžių žodynas* (2008–2018) (LVŽ I–III). Šiame žodyne duota pagrindiniuose šaltiniuose nepateiktų hidronimų (ypač upelių vardų) ar jų variantų, naujai pažvelgta į kai kurių hidronimų kilmę. Jis svarbus ir kaip kitų onimų šaltinis. Bet žodynas nebaigtas, apima nedidelę dalį vardyno (A–G raidės), be to, jame nenurodomos onimų akcentinės paradigmos. Analizuojant hidronimus taip pat remtasi

Vietovardžių žodyne (VŽ^o), Lietuvos vietovardžių geoinformacinėje duomenų bazėje (LVvGDB), Valstybinės lietuvių kalbos komisijos sudarytame Lietuvos vietovardžių sąraše (VS), K. Būgos, P. Skardžiaus, B. Savukyno, kitų kalbininkų darbuose pateiktais duomenimis. Naudotasi ir Lietuvių kalbos instituto Vardyno fonduose saugomais šaltiniais: vietovardžių, įvairiais laikotarpiais užrašytų iš gyvosios kalbos, kartoteka (VK), į kurią įtraukti duomenys iš Lietuvos žemės vardyno anketų (1935–1937) (ŽV) ir Pavardžių ir vietovardžių komisijos kartotekos (PKK).

Tikslas ir uždaviniai. Disertacijos tikslas – išsamiai aprašyti ir išryškinti priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumus ir juos lėmusius veiksnius. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: a) atlikti priesaginių hidronimų akcentinę ir darybinę klasifikaciją; b) hidronimų kirčiavimą lyginti su priesaginių apeliatyvų ir kitų onimų kirčiavimo dėsningumais; c) išsamiai analizuoti galimus reliktinio kirčiavimo atvejus; d) ištirti hidronimų kirčiavimo ryšį su pamatinių žodžių kamienų akcentinėmis savybėmis; e) aptarti hidronimų kirčiavimo arealinį pasiskirstymą; f) įvertinti kitų veiksnių (semantika, analogija etc.) įtaką hidronimų kirčiavimui.

Metodologija. Šiame darbe naudojama išsamiai aprašomuoju analitiniu metodu. Akcentinė hidronimų klasifikacija ir analizė paremta morfologinės akcentologijos principais. Hidronimų darybinei klasifikacijai pasitelkiama struktūrinė jų analizė. Tyrime taip pat taikomi lyginamasis, geolingvistinis (arealinis) metodai.

Ginamieji teiginiai.

1. Labiausiai paplitęs priesaginis kirčiavimas (1 ir 2 a. p.) būdingiausias hidronimams tų priesagų, kurių bent dalis senojoje lietuvių kalboje buvo stipriosios, o tradicinio kilnojamojo kirčiavimo (3^a, 3^b a. p.) paprastai yra hidronimai, kurių priesagos ankstesnėje kirčiavimo sistemoje buvo silpnosios.

2. Šakninio (1 a. p.) ir tradicinio kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) kirčiavimo hidronimai dažniausiai atspindi reliktinį kirčiavimą.

3. Daugumos priesagų šakninio kirčiavimo ir kilnojamojo/šakninio kirčiavimo variantų turintys hidronimai yra

dažnesni vakarų ir šiaurės Lietuvos areale. Tradicinio kilnojamojo kirčiavimo hidronimai būdingi rytiniam ir pietų Lietuvos arealui.

4. Reti neomobilių kirčiavimo (3 a. p.) hidronimai sietini su Saussure'o dėsniais, kuris skatino ir įvairius analoginius procesus, pertvarkiusius darinių kirčiavimo sistemą.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas (jame pristatomas tyrimo objektas ir aktualumas, tikslas ir uždaviniai, tyrimo šaltiniai, metodai, ginamieji teiginiai, darbo struktūra ir aprobavimas), 6 skyriai, išvados, priedai. Prie disertacijos pridedama kompaktinė plokštelė su hidronimų duomenų baze.

Pirmajame įvadiniame skyriuje pateikiama **onimų kirčiavimo tyrimų** apžvalga.

Šios disertacijos autorė lietuvių priesaginių hidronimų (upių ir ežerų vardų) kirčiavimą nagrinėjo magistro darbe (Kriugiškytė 2009), kuris laikytinas žvalgomuoju tyrimu. Jo rezultatai ir iškeltos prielaidos disertacijoje nagrinėjamos išsamiau, siekiama kokybiškai ir kiekybiškai papildyti atliktą analizę.

Kitų tyrėjų darbai yra negausūs. Trumpai aptariami B. Stundžios, M. Razmukaitės, L. Bilkio, K. Garšvos, A. Pakerio etc. straipsniai, kuriuose tiriamas dalies onimų kirčiavimas, aptariamos atskiros kirčiavimo problemos. Onimų pavyzdžių įtraukiama į apeliatyvų kirčiavimui skirtus veikalus.

Antrasis skyrius skirtas **tyrimo metodologijai ir tyrimo medžiagos atrankai, klasifikacijai** aptarti.

Tyrimo metodologija. Šioje skyriaus dalyje aptariami hidronimų kirčiavimui svarbūs veiksniai (priesaginių apeliatyvų kirčiavimo dėsningumai, arealinio, senovinio apeliatyvų ir hidronimų kirčiavimo aspektai etc.), tyrimo metodai.

Akcentinė hidronimų klasifikacija ir analizė paremta morfologinės akcentologijos principais, kurie dominuoja šiuolaikiniuose lietuvių ir užsienio kalbininkų akcentologijos darbuose (A. Girdenio, B. Stundžios, A. Pakerio, D. Mikulėnienės, V. Rinkevičiaus etc.). Pagal šią koncepciją žodžio kirčiavimas priklauso nuo žodžio morfologinės struktūros, kirčio vieta – nuo žodį

sudarančių morfemų akcentinių savybių. Dabartinėje lietuvių kalboje priesagų vedinių kirčiavimas dažniausiai priklauso nuo priesagų akcentinių savybių. Dominacija suprantama kaip darybinių morfemų (disertacijoje konkrečiai priesagų) savybė nulemti vedinio kirčiavimą nepaisant pamatinio kamieno akcentinių savybių.

Dabartinės lietuvių kalbos išvestinių žodžių kirčiavimo sistemos, kurioje kirčiavimas paprastai priklauso nuo afiksų akcentinių savybių, susiformavimui lemiamą įtaką turėjo Saussure'o dėsnis, t. y. tiesioginiai ir netiesioginiai jo padariniai. Ankstesnėje kirčiavimo sistemoje, kurios bruožų yra išlaikę ir hidronimai, priesaginių vedinių kirčiavimas priklausė nuo priesagos akcentinės vertės ir pamatinio žodžio akcentinės paradigmos (remiamasi V. Dybo, V. Rinkevičiaus tyrimais). Taigi disertacijoje nagrinėjamas hidronimų kirčiavimo santykis su pamatinių žodžių kamienų akcentinėmis savybėmis, ypač išskirtinio kirčiavimo atvejais. Pamatinium žodžiu laikomas apeliatyvas(-ai) ar onimas, su kuriuo hidronimas turėjo motyvacinę ryšį įvardijimo, atsiradimo momentu.

Kadangi hidronimai yra glaudžiai susiję su konkrečiu arealu, konkrečia tarpe ir šnekta, jų kirčiavimo tyrimui svarbūs įvairūs apeliatyvų tarminio kirčiavimo aspektai. Pagrindiniai priesaginių vardažodžių kirčiavimo dėsningumai tarmėse nesiskiria, – jose yra daug kirčiavimo įvairavimo, išlikusių senovinio kirčiavimo bruožų, esama išimtinio kirčiavimo atvejų, pastebima tendencijų ir suvienodinti, apibendrinti atskirų priesagų vedinių kirčiavimą. Nemaža reikšmės vedinių kirčiavimui turi ir specifinės konkrečių tarmių kirčiavimo ypatybės.

Tyrimo medžiagos atranka, klasifikacija. Priesaginiai hidronimai tyrimui rinkti iš kelių šaltinių. Kaip minėta, pagrindiniai iš jų – Vanago darbai ir LUEV.

Kadangi lietuvių kalboje vedinių kirčiavimo dėsningumai nemaža dalimi priklauso nuo to, su koku darybos formantu jie yra sudaryti (žiūrint tiek sinchroniškai, tiek diachroniškai), hidronimai yra suskirstyti pagal priesagas.

Su kokia konkrečia priesaga sudarytas hidronimas, nustatyta remiantis Vanago veikalu *Lietuvos TSR hidronimų daryba* (LHD), kuriame pateikta išsami struktūrinė–gramatinė hidronimų klasifikacija. Atskirais atvejais išskiriant hidronimo priesagą remiamasi ir kita literatūra, disertacijos autorė pateikia savo nuomonę.

Į tyrimą įtraukti tokie hidronimai, kuriuos Vanagas (ir/ar kiti autoriai) priskiria prie pirminių hidronimų, o ne darinių. Tai tokie hidronimai, kurie visiškai nepasikeisdami yra kilę iš priesaginių apeliatyvų ar onimų, t. y. atsiradę onimizacijos ar transonimizacijos keliu, pvz.: *Vendrýkštis* up. Vvr < *vendr-ýkšt-is*, *Dirvonaĩ* ež. Ukm < *dirv-ón-as*, *Kliokýnė* up. KzR < *kliok-ýn-ė*, *Degimas* up. Jnšk < *deg-ìm-as*, *Adomáitis* ež. Mlt < *Adom-áit-is* avd. (Vanagas LHD, 30, 34, 39, 42, 47).

Grupuojant hidronimus žiūrėta, ar konkrečios jų priesagos gali būti laikomos variantais resp. alomorfais, pvz., priesagų *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys* hidronimai aptariami kartu, nes priesaga *-el-ė* bendrinėje kalboje laikoma priesagos *-el-is* variantu, *-el-iai* yra šios priesagos daugiskaitos forma, *-el-ės* priesagos *-el-ė* daugiskaitos forma, o *-el-ys* yra priesagos *-el-is* alomorfas kirčiavimo požiūriu. Gretinant priesagas susiduriama ir su nemažais sunkumais, pvz., priesaga *-ik-ė* bendrinėje kalboje laikoma priesagos *-ik-is* variantu, bet ji gali būti ir priesagos *-ik-as* variantas; sinchroniškai veikėjų pavadinimų priesaga *-ėl-is*, *-ė* ir deminutyvų priesaga *-ėl-is*, *-ė* yra laikytinos skirtingomis, sutampančios tik savo forma (plg. Urbutis 2009, 252–255). Tokie skirtumai ir panašumai atskleidžiami hidronimų analizėje.

Disertacijoje apsiribota tik balsinių priesagų hidronimų analize. Taip pat dėl nepakankamų duomenų kirčiavimo tyrimui atskirai nenagrinėtos hidronimų grupės, kurias sudaro nedidelis kiekis (paprastai 10 ar mažiau) hidronimų, pavieniai hidronimai.

Pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis disertacijoje nurodomas hidronimų kirčiavimas ir jų akcentinės paradigmos, yra LUEV.

Disertacijoje išsamiau analizuojamos 44 priesaginių hidronimų grupės. Pagal vyraujančią kirčiavimo pobūdį jos skiriamos į 4 grupes, o jų aptarimui – 4 dėstymo skyriai: 1) priesaginio – pirmosios ir antrosios akcentinės paradigmos – hidronimai; 2) kilnojamojo – tradicinio ir neomobiliojo – kirčiavimo hidronimai; 3) dvejopo – priesaginio ir šakninio, kilnojamojo ir šakninio – kirčiavimo hidronimai; 4) įvairaus kirčiavimo hidronimai.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai. Priesaginis kirčiavimas būdingas didelei daliai, t. y. 22 iš 44, šiame darbe tiriamų hidronimų grupių. Jose pusė ir daugiau hidronimų turi priesagos kirtį.

Pagal vyraujančią priesaginio kirčiavimo hidronimų akcentinę paradigmą hidronimų grupės skiriamos į du pogrupius: 1) pirmosios akcentinės paradigmos hidronimai; 2) antrosios akcentinės paradigmos hidronimai. Priesagos kirtį turi ir 1 a. p. yra didžioji dalis hidronimų su priesagomis: 1) *-ait-is, -ait-ė, -aič-iai, -ait-ės*; 2) *-yn-as, -yn-a, -yn-os*; 3) *-yt-ė, -yt-is, -yt-ės*; 4) *-ykšt-is, -ykšč-ia, -ykšč-iai, -ykšt-ė*; 5) *-ėn-as, -ėn-a*; 6) *-ing-is, -ing-ė*. Dauguma hidronimų yra priesaginio kirčiavimo ir 2 a. p. hidronimų grupėse su priesagomis: 1) *-el-is, -el-ė, -el-iai, -el-ės, (-el-ys)*; 2) *-ėl-is, -ėl-ė, -ėl-iai, -ėl-ės*; 3) *-(i)uk-as, -(i)uk-ė, -(i)uk-ai, -(i)uk-ės*; 4) *-yn-ė*; 5) *-al-is, -al-ė, -al-ės*; 6) *-(i)ut-is, -(i)ut-ė, -uč-iai, (-ut-ys)*; 7) *-(i)ul-is, -(i)ul-ė, (-ul-ys)*; 8) *-en-is, -en-ė, (-en-ys), -en-iai*; 9) *-ik-ė, -ik-is, -ik-ės, (-ik-ys)*; 10) *-im-as, (-ym-as), -im-ai, (-ym-ai)*; 11) *-(i)on-as, -on-ė, -on-ai, -on-ės*; 12) *-(i)ok-as, -ok-ai, -ok-ė*; 13) *-už-is, -už-ė, (-už-ys)*; 14) *-eik-is, -eik-ė*; 15) *-ik-as, -ik-a, -ik-ai*; 16) *-(i)uot-is, -uot-ė*.

Iš viso kalbamosiose hidronimų grupėse fiksuotas 2121 (~94%) priesagos kirtį (1 ir 2 a. p.) turintis hidronimas iš 2258 kirčiuotų hidronimų. Šakninio (1 a. p.) ir kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) kirčio hidronimai negausūs. Taip pat vos keli hidronimai yra neomobiliojo kirčiavimo.

Priesagos kirtį paprastai turi negausūs priesagų *-ot-is, -(i)ot-ė, -uol-is, -uol-ė, -(i)ot-as, -ot-a, -on-is, -on-ė, -ar-ė, -ari-s, -ov-ė, -(i)ovas, -ant-ė, -ant-is, -ūn-ė, -ūn-as, -uot-as, -uot-a* etc. hidronimai.

Dėl nedidelio hidronimų kiekio jie plačiau neanalizuojami, atkreipiamas dėmesys tik į kelis išskirtinio kirčiavimo atvejus.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai. Kilnojamas kirčiavimas yra būdingas mažesnei daliai, t. y. 12 iš 44, tirtų hidronimų grupių. Pagal vyraujančią hidronimų kirčiavimo pobūdį skirtingi tradicinio kilnojamojo (kirtis kilnojamas iš galinio skiemens į pradinį) ir neomobiliojo (kirtis kilnojamas iš galinio skiemens į priešpaskutinį) kirčiavimo hidronimai, kurie aptariami atskiruose šio skyriaus poskyriuose.

Tradicinis kilnojamas (3^a ar 3^b a. p.) kirčiavimas būdingas hidronimams su priesagomis: 1) *-in-as, -in-a, -in-ai*; 2) *-en-a, -en-as*; 3) *-int-a, -int-as, -int-ai*; 4) *-(m)uo, -(m)en-as, -(m)en-a, -men-ys, -men-ai*; 5) *-av-as, -av-ė*; 6) *-es-a, -es-as, -es-ai*; 7) *-aj-a, -aj-ai, -aj-as*; 8) *-et-a, -et-as, -et-ai*; 9) *-al-as, -al-a*; 10) *-ant-as, -ant-a*; 11) *-il-as, -il-a*. Iš viso fiksuoti 207 (~70%) kilnojamojo kirčio hidronimai iš 296 kirčiuotų šių grupių hidronimų.

Neomobilusis kirčiavimas (3 a. p.) vyrauja vienintelėje hidronimų grupėje – priesagas *-(i)uon-a, -uon-as, -uon-ai* turinčių hidronimų. Iš 38 šios grupės hidronimų 23 yra 3-iosios akcentinės paradigmos.

Dvejopo kirčiavimo hidronimai. Keturiose hidronimų grupėse kaip vyraujančią galima išskirti dvejopą kirčiavimą.

Dauguma hidronimų su priesagomis *-(t)in-is, -(t)in-ė, -in-ys, -(t)in-iai, -(t)in-ės* yra priesaginio kirčiavimo, o su priesagomis *-išk-is, -išk-ė, -išk-iai, -išk-ės* turi šaknies (pamatinio kamieno) kirtį. Likusieji hidronimai paprastai yra atitinkamai šakninio (palyginti nedidelė dalis hidronimų yra kilnojamojo kirčiavimo) ir priesaginio kirčiavimo. Dėl tokio pasiskirstymo, sąsajų su dvejopu apeliatyvų su priesagomis *-in-is, -ė, -išk-is, -ė* kirčiavimu laikytina, kad hidronimams, turintiems kalbamašias priesagas, būdingas dvejopas – priesaginis (2 a. p.) ir šakninis (1 a. p.) – kirčiavimas.

Beveik visi hidronimai su priesagomis *-(i)uv-a, -uv-os* yra arba kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.), arba šakninio (1 a. p.) kirčiavimo. Dalis jų turi abu kirčiavimo variantus. Tad, nors kilnojamojo kirčiavimo atvejų yra daugiau, galima kalbėti apie šiai hidronimų grupei būdingą

dvejoją kirčiavimą. Didesnė dalis hidronimų su priesaga *-av-a* taip pat yra kilnojamojo ar šakninio kirčiavimo.

Ivairaus kirčiavimo hidronimai. Hidronimams su priesagomis *-ij-a*, *-ij-os* ir *-yč-ia* būdingas keleriopas kirčiavimas, nė vienas iš kirčiavimo modelių nėra vyraujantis.

Negausiose hidronimų grupėse su priesagomis *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys*, *-ėt-as*, *-ėt-a*, *-(i)uv-is*, *-(i)uv-ė*, *-uv-ys*, *-ėj-a*, *-ėj-as* taip pat negalima išskirti vieno aiškiai vyraujančio kirčiavimo modelio.

IŠVADOS

1. Iš disertacijoje analizuotų 3712 kirčiuotų hidronimų priesaginio (1 ir 2 a. p.) kirčiavimo atvejų fiksuota 2707 (2753), šakninio (pamatinio kamieno) (1 a. p.) – 484 (563), tradicinio kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) – 326 (376), neomobiliojo (3 ir 4 a. p.) – 48 (55) (skliaustuose pateikti duomenys įskaičiavus hidronimus, turinčius kirčiavimo variantų).

2. Didžiajai daliai tirtų hidronimų grupių yra būdingas priesaginis kirčiavimas.

2.1. Hidronimų, kaip ir apeliatyvų, priesagos *-ait-is*, *-ait-ė*, *-aič-iai*, *-ait-ės*; *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*; *-yt-ė*, *-yt-is*, *-yt-ės*; *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-ė*; *-ėn-as*, *-ėn-a*; *-ing-is*, *-ing-ė*; *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*; *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės*; *-(i)uk-as*, *-(i)uk-ė*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ės*; *-al-is*, *-al-ė*, *-al-ės*; *-yn-ė*; *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ė*, *-uč-iai*; *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ė*; *-en-is*, *-en-ė*, *-en-iai*; *-ik-ė*, *-ik-is*, *-ik-ės*; *-im-as*, *-im-ai*; *-(i)on-as*, *-on-ė*, *-on-a*, *-on-ai*, *-on-ės*; *-(i)ok-as*, *-ok-ai*, *-ok-ė*; *-už-is*, *-už-ė*; *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*; *-eik-is*, *-eik-ė*; *-(i)uot-is*, *-uot-ė* laikytinos dominacinėmis. Priesagos kirtį turi su skirtingos akcentuacijos žodžiais siejami hidronimai.

2.2. Bent dalis minėtųjų priesagų ankstesnėje lietuvių kirčiavimo sistemoje funkcionavo kaip stipriosios (paprastai nedominacinės) ir dalis jų vedinių, taigi ir hidronimų, galėjo turėti priesagos kirtį iš seno.

2.3. Priesagų *-el-is, -el-ė, -el-iai, -el-ės, -elys, -ėl-is, -ėl-ė, -ėl-iai, -ėl-ės, -(i)uk-as, -ik-ė, -ik-is, -ik-ės, -ik-ys, -al-is, -al-ė, -al-ės, -(i)ul-is, -(i)ul-ė, -ul-ys, -už-is, -už-ė, -už-ys* šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo hidronimai paprastai išsiskiria savo motyvacija, nedeminutyvine priesagos funkcija. Kalbamųjų priesagų hidronimų kirčiavimo analizė leidžia daryti prielaidą, kad senojoje lietuvių kalboje šių priesagų vedinių kirčiavimas priklausė nuo jų semantikos: vardažodiniai (galbūt tik deminutyviniai) vediniai buvo kirčiuojami pagal priesaginio/šakninio kirčiavimo modelį, o veiksmožodiniai (galimai ir dalis vardažodinių) – pagal kilnojamojo/šakninio kirčiavimo modelį.

3. Kilnojamas kirčiavimas būdingas mažesnei daliai hidronimų grupių.

3.1. Vyraujantis tradicinis kilnojamas hidronimų su priesagomis *-in-as, -in-a, -in-ai* kirčiavimas lygintinas su priesagų *-in-as, -a* būdvardžiams ir priesagos *-in-as* gyvūnų pavadinimams būdingu kirčiavimu dabartinėje kalboje. Kurių hidronimų kilnojamas kirtis gali būti išlaikytas iš seno, nustatyti beveik neįmanoma.

3.2. Tradicinis kilnojamas kirčiavimas, itin būdingas negausiems priesagų *-int-a, -int-as, -int-ai, -en-a, -en-as, -av-as, -av-ė, -es-a, -es-as, -es-ai, -aj-a, -aj-ai, -aj-as, -et-a, -et-as, -et-ai, -ant-as, -ant-a* hidronimams, yra paveldėtas iš seno ir visų pirma sietinas su pamatinių žodžių mobiliu kirčiu, tačiau gali būti ir analoginis (apibendrintas).

3.1. Didžioji dalis kalbamųjų priesagų hidronimų yra rytinėje Lietuvoje dalyje, rytų aukštaičių uteniškių, vilniškių, kupiškėnų, širvintiškių tarmių plotuose. Šiam arealui būdingas ir kitų (paprastai nedarių) priesagų hidronimų kilnojamas kirčiavimas. Areale gyventa lietuvių ir sėlių (šiaurietinė dalis).

3.2. Retų priesagas *-al-as, -al-a, -il-as, -il-a* turinčių hidronimų kilnojamas kirčiavimas lygintinas su atitinkamų priesagų apeliatyvams būdingu kirčiavimu. Bent dalies jų kilnojamas kirtis gali būti senovinis.

3.3. Neomobilusis (3 a. p.) kirčiavimas, atspindintis pereinamąją vedinių kirčiavimo sistemos būklę po Saussure'o dėsnio veikimo, yra gerai išlaikytas negausių hidronimų su priesaga *-uon-a*, kuri nevartojama apeliatyvų daryboje, ir pavienių kitų priesagų hidronimų.

3.4. Hidronimų grupėse, kuriose vyrauja kilnojamas kirtis (tradicinis ir naujasis) šakninio kirčiavimo hidronimai negausūs.

4. Keliose hidronimų grupėse kaip vyraujančią galima išskirti dvejopą kirčiavimą.

4.1. Hidronimams, kaip ir apeliatyvams, su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-ės*, *-(t)in-iai*, būdingas dvejopas – priesaginis (2 a. p.) ir šakninis (pamatinio kamieno) (1 a. p.) – kirčiavimas didžiąja dalimi sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija. Tačiau kalbamųjų priesagų vedinių kirčiavimą yra paveikusi tendencijos apibendrinti priesaginį kirčiavimą, analoginiai procesai.

4.2. Priesagų *-in-ỹs*, *-in-ẽ* hidronimų kilnojamas kirčiavimas lygintinas su veiksmožodiniams vediniams ir kai kuriems ypatybės turėtojų pavadinimams būdingu kilnojamuoju kirčiu. Klausimų kelia tokio hidronimų kirčiavimo senoviškumas ir sąsajos su pamatinių žodžių akcentuacija.

4.3. Pastovų kamieno kirtį (1 a. p.) būdingą didžiąjai daliai hidronimų su priesagomis *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės* dažniausiai lėmė pamatinių žodžių, paprastai asmenvardžių, kirčiavimas 1 ar 2 akentine paradigma. Kalbamųjų priesagų hidronimų priesaginis kirčiavimas sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija arba priesaginių apeliatyvų kirčiavimo analogija.

4.4. Priesagų *-(i)uv-a*, *-uv-os*, *-(i)av-a* hidronimams būdingas dvejopas – šakninis ir kilnojamas – kirčiavimas gali būti senovinis, sietinas su pamatinių žodžių kamienų akentine verte, arba analoginis, apibendrintas. Tačiau tiksliai nustatyti reliktinius kirčiavimo atvejus dažnai neįmanoma, paprastai dėl senos hidronimų kilmės.

5. Dalyje hidronimų grupių vieno aiškiai vyraujančio kirčiavimo modelio išskirti negalima.

5.1. Dėl itin įvairaus, net ir tame pačiame areale esančių, priesagų *-ij-a*, *-ij-os*, *-y-čia* hidronimų kirčiavimo, taip pat neaiškios šių priesagų akcentinės raidos nustatyti konkrečias šių hidronimų kirčiavimo priežastis labai sudėtinga.

5.2. Hidronimų su priesagomis *-ain-is*, *-ain-é*, *-ain-ys* (2 ar 1 a. p.) kirčiavimui įtakos turėjo apeliatyvams, sudarytiems su šiomis priesagomis, būdingas kirčiavimas dabartinėse tarmėse. Hidronimų šakninis kirčiavimas (1 a. p.) sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija arba laikytinas analoginiu, tarminiu reiškiniu.

5.3. Dalies hidronimų su priesagomis *-(i)uv-is*, *-(i)uv-é*, *-uv-ys* kilnojamąjį ir šakninį kirčiavimą galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija, tačiau daugeliu atvejų šių priesagų hidronimų kirčiavimo priežastys nėra labai aiškios.

5.4. Labai negausių hidronimų, turinčių senąsias nedominacines priesagas *-ét-as*, *-ét-a*, *-ėj-a*, *-ėj-as*, kirčiavimo įvairumą daugiausiai lėmė tiesioginiai ir netiesioginiai Saussure'o dėsnio padariniai.

6. Šaknies kirtį turintys hidronimai (neįskaitant priesagų *-(t)in-is*, *-(t)in-é*, *-(t)in-és*, *-(t)in-iai*, *-išk-is*, *-išk-é*, *-išk-iai*, *-išk-és* hidronimų) yra dažnesni vakarų ir šiaurės Lietuvoje, ypač žemaičių ir panevėžiškių tarmių plotuose. Apytikriai tame areale, kur gyventa kuršių ir žiemgalių. Viena vertus, čia yra gerai išlaikytas senovinis hidronimų šaknies kirtis, kita vertus, pastovus pradinio skiemens kirtis gali būti analoginis, apibendrintas.

7. Nemažos dalies hidronimų šakninį ir kilnojamąjį kirčiavimą galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija ir laikytini relikтинiais. Tačiau dažnai kirčiavimo, ypač kilnojamojo, senoviškumą sudėtinga pagrįsti paprastai dėl neskaidraus hidronimų ryšio su konkrečiais žodžiais (ypač archajiškų hidronimų), neaiškios pamatinių žodžių kamienų ar priesagų pirminės akcentinės vertės.

8. Daugumos priesagų akcentinį statusą ankstesnėje kirčiavimo sistemoje galima rekonstruoti remiantis hidronimų (priesaginių apeliatyvų, kitų onimų) kirčiavimo analize, kitų tyrėjų atliktais priesagų akcentinės raidos tyrimais. Vis dėlto prielaidoms dėl kai iš

jų, pvz., deminutyvinių, akcentinės vertės pagrįsti hidronimų kirčiavimo duomenų nepakanka, reikalingi atskiri išsamūs priesaginių apeliatyvų kirčiavimo tyrimai. Kelių priesagų, pvz., *-yn-as*, *-ij-a*, *-yč-ia*, akcentinės raidos klausimas yra labai problemiškas.

Tolesnės tyrimų perspektyvos. Šiame tyrime nustatyti didelės dalies priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumai, atkreiptas dėmesys į pagrindines jų kirčiavimą lėmusias priežastis. Hidronimų kirčiavimo analizė atskleidė ir galimas tolesnių tyrimų perspektyvas.

Vertėtų gilintis į šiame darbe pastebėtą hidronimų kirčiavimo arealinį pasiskirstymą. Išsamesnė tam tikruose arealuose esančių hidronimų kirčiavimo analizė galbūt leistų tiksliau nustatyti reliktinio, gal net substratinio, hidronimų kirčiavimo atvejus, vedinių kirčiavimo raidą tarmėse, įvairius diachroninius apeliatyvų (pirminių ir priesaginių) akcentuacijos aspektus ir pan.

Taip pat galima būtų išsamiau nagrinėti tik dalies hidronimų grupių, pavienių hidronimų kirčiavimą, tai leistų labiau koncentruotis į konkrečias jų akcentuacijos problemas, išplėsti tyrimo apimtį.

Dėl ribotos disertacijos apimties ir nepakankamų hidronimų ir/ar apeliatyvų kirčiavimo tyrimo duomenų negalėjo būti išplėtos prielaidos dėl kai kurių priesagų senosios akcentinės vertės. Taigi būtų galima tirti apeliatyvų priesagų akcentinę raidą, įtraukiant ir hidronimų kirčiavimo analizės rezultatus.

Sukaupta hidronimų duomenų bazė gali būti naudinga ir įvairiai pernaudota kitų tyrėjų diachroniniuose toponimų ir apeliatyvų tyrimuose.

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Крюгишките-Тамулайтене Довиле 2014, *Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов, IWoBA VIII Реферати VIII међународног скупа о балто словенској акцентологији* (Нови Сад 2012), *Славистички зборник Нова серија, књига I, Нови Сад, 367–376.*
2. Tamulaitienė Dovilė 2014, *Dėl lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimo variantų, Baltistica 49(2), 279–300.*

PRANEŠIMŲ MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE SĄRAŠAS

1. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA VIII)“ (Novi Sadas, Serbija, 2012 m. liepos mėn. 6–8 d.) perskaitytas pranešimas *Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов.*
2. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardyno“ (Kaunas, 2012 m. lapkričio 10–11 d.) perskaitytas pranešimas *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)inės, -(t)iniai kirčiavimas.*
3. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „49. Artura Ozolo dienas konference“ (Ryga, Latvija, 2013 m. kovo 15 d.) perskaitytas pranešimas *Keletas pasvarstymų dėl lietuvių priesaginių vardažodžių kirčiavimo sistemos susiformavimo.*
4. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA IX)“ (Jurajaus Dobrilos universitete Puloje, Kroatija, 2013 m. rugsėjo mėn. 19–21 d.) perskaitytas pranešimas *К вопросу об акцентуации литовских гидронимов с так называемыми диминутивными суффиксами.*

5. Tarptautinėje tarpdisciplininėje mokslinėje konferencijoje „Regionas: istorija, kultūra, kalba“ (Šiauliai, 2014 m. kovo mėn. 20–21 d.) perskaitytas pranešimas *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)iniai, -(t)inės kirčiavimas šiaurės Lietuvoje.*

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĘ

Dovilė Tamulaitienė (g. 1984) 2003–2007 m. studijavo lietuvių filologiją Vilniaus universitete ir įgijo filologijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį. 2009 m. tame pačiame universitete baigė lietuvių kalbotyros magistro studijas (*Cum laude*). 2009 m. Vilniaus universitete pradėjo filologijos krypties doktorantūros studijas.

Disertantė dirbo asistente Vilniaus universitete, Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro jaunesniąja mokslo darbuotoja, prisidėjo prie *Lietuvos vietovardžių geoinformacinės duomenų bazės* kūrimo.

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Print run copies 30